

P. M. FRASER – E. MATTHEWS, *A Lexicon of Greek Personal Names*, vol. III.A. The Peloponnese, Western Greece, Sicily, and Magna Graecia. The British Academy, Clarendon Press, Oxford 1997, XXXII + 519, 4°.

Во серијата томови од *Лексиконоиј на Грчкиите лични имиња*, што како проект на Британската академија излегува во Оксфорд под редакција на P. M. Fraser и E. Matthews, неодамна се појави првиот дел од III том. Тој е, како и целиот речник, резултат на широка меѓународна соработка со голем број археолози, историчари на стариот век, класични филолози и епиграфичари од повеќе земји. Најголема заслуга, меѓутоа, тука имаат издавачите, вклучени активно и во истражувачката работа, а посебно ангажирани со средување, уедначување и интерпретација на огромниот и мошне сложен материјал, собиран од голем број соработници на терен и од извонредно опширна литература. Тие ја организирале и широката мрежа на соработка со компетентни научници, кои се спомнуваат во *Уводот* со благодарност и признателност за нивниот придонес.

Речникот не е сувопарно регистрирање на лични имиња, а вложен е огромен напор да се идентифицира секое лице-носител на името и да се соберат по можност максимум податоци за него, каде и кога живеело тоа, каков бил неговиот статус, професија, кои биле неговите родители и др., со исцрпни референци за изворите и литературата од каде што се извлечени тие информации што ги откриваат луѓето од минатото. Како и во претходните два тома¹, и овој содржи имиња познати од литерарни извори, натписи, папируси, вази, монети и разни други предмети. Податоците извлечени од нив за спомнатите лица се предадени концизно со кратенки и сигли. Поради тоа, не само името, а и секое лице-носител на тоа име, е предмет на посебни студии. Лицата, пак, распределени според местото каде што се откриени, потоа подредени хронолошки по азбучен ред, ја одразуваат сликата на регионот, одн. местото, со неговите етнички и дијалектни особености.

Во првиот дел од III-от том е опфатен антропонимски материјал придружен со просопографски податоци од Пелопонез, Западна Грција, Епир, Илирија, јонските и јадранските острови, Далмација, Сицилија и колониите во јужна Италија (Magna Graecia). Било планирано овде да бидат вклучени лични имиња и од централна Грција (Локрида, Фокида, Бојотија со Мегара) и Тесалија, но за да не биде томот премногу голем, издавачите решиле тој ономастички материјал да се објави посебно во vol. III.B со приближно ист обем од околу 500 страници, како vol. III.A и претходните два (види бел. 1). Бидејќи и двата дела од овој том се подготвувани паралелно, издавачите се надеваат дека III.B ќе се појави по мал интервал. Нумерацијата на следните томови со планираниот материјал останува без промени.

Со исклучок на некои незнатни измени и поделба во два дела, третиот том од овој волуминозен речник ги следи принципите според образецот на претходните два, подробно изложен во Уводот на I-иот том

¹ За I-от том, кој излезе пред 10 години, а содржи идентифицирани имиња од егејските острови (без милетските), Кипар и Киренаика, в. приказ во ЖА 39, 1989, 87–89; за II-том со антропонимски и просопографски материјал од Атика, види ЖА 45, 427–430.

(стр. XII–XVI) за категориите на лицата вклучени во Речникот, како и за методологијата на нивната обработка. Името се дава во нормализирана форма, номинатив, понекогаш реконструирана од падежните форми во кои се јавува името, а не ретко и со корекции на погрешно запишани имиња или реконструкции од фрагменти на оштетени натписи, на пр. 'Ανδρότιμος за 'Αν[δρό]τιμος, Пелопонез III век пред Хр. (*IG* IV, 1, 727 В, 9); Δεξαμένης од [Δ]εξαμένη[ς], Месенија I век (*IG* V, 1, 1436, 40); Μίρκα, Ајтолија, V/IV век пред Хр., со сугестија да се чита Μικρά(?); Νικόλα за Ν[ι]ρολα? Сицилија, Арена VI век пред Хр.; "Υφίς од ἡύψ(ις?), Сицилија V век пред Хр. (*IGDS* 39, 3, Арена, *Inscr. Sic.* I 71); Φάβιλα од Φά[βι]λα?, Сицилија 35 г. наша ера, *SEG* XLII, 1, 12; (d.[laughter] Αὐλία); Χριστίνα, Сицилија III–V век, од (Χρη-) и сл. Така, имињата, познати од изворите, во заглавките се предадени нормализирано со номинатив, а оригиналните документирани форми ако се во падеж, или оштетени, како и оние од натписи со латинско писмо, се дадени на крајот во загради.

Тука издавачите сретнале големи тешкотии. Во архајскиот период со епихорско писмо и неговата недоследна примена, не е лесно да се определи номинатив од падежни форми на името, зашто имињата се изолирани од контекстот и не се јавуваат во стереотипни рамки како апелативите. Дијалектните форми од периодот на јонската азбука со интервокална консонантска аспирација, сочувана интервокална сигма и крајно *rho* (*rho*), се наполно разбирливи. Но во царскиот период, кога имало тенденција за архаизирање на имињата, се јавуваат слични архаични форми кои се проблематични.

При реконструкцијата на основната форма авторите настојувале да ја претстават колку е можно поверно оригиналната дијалектна состојба во местото каде што е откриено името. Кога се појави I-от том од Лексиконот, научната критика забележа дека ваквиот принцип на регистрирање лични имиња не ја одразува објективно фактичната положба за статистика на грчките имиња, зашто едно исто име се јавува повеќе пати во дијалектни варијанти (-δαμος/ -δημος, -δας/ -δης и сл.). За да им го олеснат на читателите користењето на резултатите од овој речник, издавачите, како што беше најавено и во уводот на II-от том, нашле за потребно, почнувајќи од овој том, да даваат извесни појаснувања за одделни дијалектни форми од исти имиња преку заемно вкрстено поврзување (*cross references*) на различните форми. Тие се решиле на овој чекор иако биле свесни за ризикот од таквото лингвистичко изедначување, особено во натписите од хеленистичката и царската епоха кога етацизмот и дијалектните форми можеле лесно да се мешаат, а во извесни случаи да не можат дури ни да се диференцираат. Меѓутоа, поради технички причини се покажало невозможно тие додатни појаснувања да се вклопат во овој дел од III-от том. Сепак, издавачите се надеваат дека системот ќе го воведат во вол. III. В и дека дијалектниот материјал ќе пружи драгоцен помош.

Целта на Речникот е да претстави верна регионална социјална и ономастичка слика, но со оглед на тоа што е опфатен долг временски период од преку 1000 години (од архајската до рановизантиската епоха, т.е. до крајот на VI век), речиси, во сите грчки региони настанале големи или помали демографски мешања кои ја промениле нивната антропонимиска слика. Дури и во градови, како Атина, Родос и др., со релативна социјална стабилност, се среќаваат извесни ономастички промени,

но сепак доминира основниот антропонимски континуитет. Меѓутоа, во Magna Graecia и Сицилија, како и во некои места на Пелопонез, ни оддалеку нема таква стабилност.

Потпаѓањето на јужна Италија под римска власт во IV век и на Сицилија при крајот на III-от век, ја отворило вратата за развој на нова ономастика во грчките региони. Исто така и паѓањето на Коринт во 146 год. и неговото претворање во римска колонија во 46 год., а во 14 год. и на Патраи, условило таму да дојде ново население, што сосема природно довело до значителни промени и во антропонимијата врз латинска основа, запишана, главно, со грчко писмо. Тогаш во медитеранските земји и на Балканот започнува продор на латински лични имиња. Такви се регистрирани во I-от том од *LGPN* на егејските острови и во II-от том, во Атика, посебно во Атина. Но нивниот број е значително поголем во регионите од западна Грција, Епир, Далмација, а особено во Сицилија и во грчките колонии во јужна Италија, на пр. Ἀντώνιος, Βαλέρια, Βαλέριος, Βαλεριανός, Βονιφᾶς, Γαυδετία, Ἰοῦστος, Ἰουστίνος, Κλωδιανός и многу други. Обратно, запишувањето на грчки имиња со латинско писмо во Италија, што било мошне раширена појава, претставува посебен проблем за транскрипција во овој том, сп. Ἀμύκη (од *Melissaea Amyce*), Катанија, I век (*CIL X*, 1009) и др. Особено во Помпеи има голем број грчки имиња со латинско писмо, но потеклото на лицата-носителите на тие имиња тешко може да се определи. Сигурно е само дека имињата не биле проширени и на робови кои биле третираны како предмети. Тие биле нарекувани според името на нивниот господар во генитив, со придавска форма, или, пак, со етници. Планирано е лицата со такви називи да да се објават во VI-от том.

Одделни имиња, изведени од основи на старобалканските јазици (илирски, старомакедонски, пајонски, тракиски и др.), се среќаваат и во југо-источните грчки региони, регистрирани во *LGPN I*, нешто повеќе во Атина (том II). Но нивниот број со повеќе варијанти и со поголема фреквентност, природно, е знатно повисок во Епир, Илирија, Сицилија, јужна Италија. Такви имиња фигурираат само во III. A, на пр. илир.: Ἀναῖος, Γένθιος, Γενθιανός, Γράβος, Γράβων, Δάζα, Δάζαιος, Δαζία, Ἐτλευα, Πλευρᾶτος, Πλάτωρ, Πλατούρα, Τεύτα/ -αία и др.; ст. макед.: Ἀμόντας, Ἀργαῖος, Πάτων и др.; трак.: Δίζαζ, Μουκάκενθος, Ῥῆσος итн.

Очигледно, сите лични имиња документирани со грчко или латинско писмо и регистрирани во *LGPN* не се само грчки. Познато е дека во античкиот период во Медитеранот и на Балканот грчкиот бил писмен јазик на културата, науката, политиката и дипломатијата, исто како што бил латинскиот во средниот век во Европа и англискиот денес во целиот свет. Голем број ирански, семитски, латински, старобалкански (тракиски, илирски) и др. имиња биле адаптирани во грчкиот. Но повеќето од лицата со такви имиња сигурно не биле Грци. III-от том од *LGPN* покрива една мошне широка територија надвор од Грција и сосема е нормално овде да се најдат толку многу негрчки имиња. Во овој том, меѓу другото, има доста податоци и за етничката, племенската и фратриската припадност на лица со одредени имиња.

На крајот од статиите под заглавните имиња одбележени се во загради и предметите на кои е најдено името: вази, керамика, тегови, монети и др. Како во II-от том и овде има многубројни имиња од вази, особено коринтски и од Региј (јужна Италија). Нивната идентификација

претставува посебен проблем. Не е лесно да се определи дали е името историско или митско од сликите. Таму каде што можело со поголема сигурност да се определи името како митско, обично во сцени на борби со колесници, овде е одбележено со статусот 'heroic'. Но меѓу нив има имиња и на историски лица како дедиканти.

Што се однесува до имињата од нумизматички материјал, тие се јавуваат во скратена форма. Полна форма се дава само кога е реконструкцијата сигурна, или кога случајно кратенката упатува на некое ретко име, специфично за крајот. Реставрацијата секогаш е означена со стандардни сигли и библиографски кратенки. Забележително е дека списокот на кратенките во овој том е извонредно долг. Додека во I-от том тој зафаќа 12 страни, во II-от – 7, овде е тој изложен на 19 страни.

Продолжувајќи ја практиката воведена во II-от том, и овде е даден индекс на лични имиња, подредени по азбучен ред според завршокот (стр. 483–519). Се очекува следниот дел од овој том да ги опфати имињата и од првите два тома, што ќе претставува мошне корисен инструмент за научна работа.

На крајот ќе повториме една мисла, искажана по повод излегувањето на I-от том (ЖА 39, 1989, 89). Според основната концепција на авторите им биле поважни историско-просопографските податоци, отколку јазичните особености на имињата. Меѓутоа, собраниот огромен антропонимски, просопографски и дијалектен материјал со неколку стотини илјади различни податоци, е корисен за научна работа не само на историчари на стариот век и епиграфичари, а и на лингвисти – дијалектолози и ономастичари. Овде е нагледно покажана географската распространетост и фреквентност со хронолошки пресек на имињата. Показателно е дека меѓу имињата од Пелопонез (Аркадија, Арголида, Лаконија, Месенија) се среќаваат доста архаични имиња кои имаат адекватни паралели со микенските, на пр.: Ἀλεκτρώων /A-re-ku-tu-ru-wol/, Γαστώροχος /Wa-tu-/ , Φίσύλος /Wi-su-rol/ и др.

П. Хр. Илиевски,

Кеј „13 ноември“ 2011, Скопје